

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

J. Holdt: Et vestslesvigsk pengeinstitut

Ed. Juhler: Slægten Struck

C. M. Petersen: Nicolai Dal fra Anslet

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 4

1. APRIL 1956

32. ÅRG.

Fra HISTORISK SAMFUNDS arbejde

Vejledning til tillidsmændene.

(Fortsættes).

3.

Tillidsmændene bør under uformelle former søge at samle medlemmerne inden for deres område i lokal- eller sognehistoriske studie- og arbejdsgrupper, som efter medlemmernes forudsætninger og interesser kan indsamle materiale til belysning af sognets eller et større områdes historie. Ved sammenkomster fremlægges og drøftes det indsamlede materiale, som kan blive et værdifuldt forarbejde til udarbejdelse af en sognehistorie eller andre egnehistoriske skrifter. Så vidt forråd haves, vil tillidsmændene vederlagsfrit få overladt en på Historisk samfunds foranledning udarbejdet vejledning vedrørende lokalhistorisk arbejde i Sønderjylland. Nærmere vejledning i lokalhistoriske studie- og arbejdsgruppers arbejde samt i indretning af de i det følgende omtalte sognehistoriske samlinger kan fås hos amtsudvalgene eller styrelsen. En trykt vejledning angående indretningen af sognehistoriske samlinger er under udarbejdelse og vil senere blive udsendt til tillidsmændene.

4.

Tillidsmændene må have opmærksomheden henvendt på, om der med passende mellemrum kan afholdes egnehistoriske foredrag sammen med lokale foredrags- og ungdomsforeninger. Disse møder, der bør sigte at vække den historiske sans og interesse hos et bredere publikum, må have et folkeligt og underholdende tilsnit, f. eks. kan der arrangeres historiske tableauer, små dramatiske optrin, folkedanseopvisninger, films- og lysbilledforevisninger.

5.

Tillidsmændene må inden for deres område søge at sikre det historiske kildemateriale for forskningen. De bør drage omsorg for, at gamle dokumenter og papirer, som måtte ligge ude omkring i sognene, bliver opbevaret under betryggende forhold. Brand og fugt har gennem århundredernes løb tilintetgjort mængder af værdifulde aktstykker til belysning af vor hjemstavnshistorie. Tillidsmændene bør, evt. i samarbejde med bestående studie- og arbejdsgrupper, undersøge, hvad der inden for deres område findes af arkivalier, hvorunder ikke blot forstås gamle ejendoms- og familiepapirer, regnskaber, udskiftningsakter, landsbyvedtægter, grandebøger m. v., men også foreningsarkivalier og breve fra nyere og nyeste tid til belysning af politiske og kulturhistoriske forhold. Tillidsmændene bør søge at formå private, der er i besiddelse af arkivalier, til at aflevere dem til eller deponere

(fortsættes i næste nr.)

Direktionen i arbejdstøjet: Fra venstre: Henrik S. Clausen, P. L. Clausen, Asmus Lorentzen (Direktøren) Chr. Clausen, A. O. Petersen.

Et vestslesvigsk pengeinstitut

Brede sogns spare- og lånekasse

Af J. Holdt.

Der var julegæst i Svanstrup hos gårdmand Christian Andresen Hansen 1874, og man kom da atter — med Christian Matthiesen, Sdr. Vollum, som initiativtageren — ind på det ofte drøftede spørgsmål, om ikke også Brede sogns gårdmænd skulle oprette en spare- og lånekasse, som tiden krævede det, og det allerede var sket i adskillige sogne Nordslesvig over i de senere år. Denne gang blev det til alvor. Man enedes om at indkalde til et stiftende møde på den gamle kro i Bredebro i det nye år, hvortil den da 41-årige Andreas Beyer i Harres fik overdraget at udarbejde vedtægterne, en statut, som man sagde den gang.

Til det berammede møde på kroen den 30. januar 1875 var der mødt 39 gårdmænd fra sognet. De udarbejdede vedtægter blev da oplæste, drøftede og vedtagne. Og de første valg til bestyrelsen foretoges. Vel var det de lidt ældre mænd, som var ordførerne, men man satte de yngre i bestyrelsen og åbenbart også sådanne, som måtte antages at blive godkendt af de tyske myndigheder. Formand blev Andreas Beyer med 18 stemmer, regnskabsfø-

rer Anton Hansen eenstemmigt. Gode videregående skolekunderskab må have kvalificeret den første. Den sidste boede i Bredebro og havde som nyudnævnt personregisterfører kontor i forvejen og i sit gæstgiveri også plads til forsamlingen. Som yderligere medlemmer til bestyrelsen valgtes 3 såkaldte administratorer, igangsætterten Chr. Matthiesen, som dog pludselig døde 14 dage efter, C. M. Clausen fra Abterp og Bende N. Bennedsen fra Harres. Den sidste var formandens svoger. Som revisorer tiltrådte Johann Todsén, Åspe, og købmand og gårdejer Andreas Wulff, Bredebro og Vældgård.

Stifternes navne, som alle undertegnede vedtægterne, er iøvrigt følgende med de ældre i spidsen: Sognefoged Mikkél S. Clausen, Svanstrup (1798—1879), broderen Anders S. Clausen, Bosholm (1804—77), Chr. Matthiesen, Sdr. Vollum (1817—75), Ib Mikkelsen, Bredebro (1822—77), Chr. A. Hansen, Svanstrup (1810—95), P. A. Petersen, Abterp (1815—90), Laust S. Friis, Storde (1790—1881), Jacob V. Hansen, Bredebro (1817—1902), broderen Hans Hansen, Bredebro (1829—80), Casper N. Toft, Borg (1834—85), P. P. Schmidt, Borg (1832—81), P. M. Winther, Brede (1842—1907), Claus M. Clausen, Sdr. Vollum (1830—85), Bende N. Bennedsen, Harres (1830—1908), Jens P. Petersen, Bredebro (1840—1918), Joh. Todsén, Åspe (1826—1902), A. Beyer, Harres (1834—1920), broderen P. Beyer, Harres (1843—1917), Anders T. Andersen, Harres (1843—1945), Niels E. Petersen, Borg (1840—1902), Niels K. Thomsen, Vollumgård (1839—1922), Niels T. Mortensen, Harres (1817—86), Hans Beyer Clausen, Sdr. Vollum (1832—1904), Claus M. Clausen, Abterp (1835—1918), broderen Ingvar Clausen, Abterp (1842—1925), broderen Mattes Clausen, Kummerlev (1839—1904?), Hans A. Møller, Borg (1833—76), Antoni Hansen, Bredebro (1830—1907), Andreas L. Wulff, Bredebro (1819—82), Svend A. Svendsen, Sdr. Vollum (1828—83), Anders Chr. Korsgaard, Harres (1817—1904), Niels K. Eilersen, Storde (1814—95), Broder Ratenburg, Borg (1850—1933), Loren P. Holt, Åspe (1819—1903), Niels I. Winther, Abterp (1832—1907), Mathes Mathesen, Brede (1835—98), Johannes Clausen, Brede ( ), Niels A. Lovsen, Sdr. Vollum (1847—92), Mathias L. Beck, Trelborg (1838—88). Som 40. medlem (maksimumstallet) optoges 1878 Ludvig J. Winther, Borg (1835—80). — Det langt overvejende flertal af stifterne var dansk-indstillede mænd, kun et halvt dusin var skønmæssigt mere eller mindre tyskorienterede. Hver garant indskød som driftskapital 30 mark, medens man iøvrigt i de første år hæftede med hele sin formue. Da kassen siden var blevet konsolideret, tilbagebetaltes indskuddet med rente. 1889 blev garantisummen ad retslig vej fastsat til 20.000 mark, medens der efterhånden oparbejdedes en reservefond på 30.000 mark. Kassens overskud skulle med tiden anvendes til veldædige formål indenfor sognet.

Man samledes igen den 4. 4. 1875, da ved skrivelse fra herredsfogderiet

myndighedernes godkendelse af den vedtagne statut forelå. I den afdøde Chr. Matthiesens sted valgtes som ny administrator igen en Vollumer, nemlig Claus M. Clausen. Til 1. maj begyndte så kassen sin virksomhed med kontordag hver onsdag eftermiddag kl. 2—5. Det gjaldt nu foreløbig om at vinde befolkningens tillid til det unge pengeinstitut og at få dets økonomiske grundlag udbygget. Det gik alt efter ønske. Sparekassen udviklede sig til „en voksen og kraftig yngling efter en tilbragt lykkelig og heldig barndomstid“, som det hedder ved 20-års jubilæet 1895. Der var brug for et sådant pengeinstitut på stedet, både til at fremme sparelysten og med de indsatte penge at fremhjælpe det økonomiske liv gennem ydede kreditter.

Man var naturligvis meget påpasselig med de ydede lån, som to kautionister overtog sikkerheden for. Det var jo sparede penge, man forvaltede. Der meldes også kun om ganske få tab gennem årene, således 1889 et på 1000 mark og 1903 to, et større på 5½ tusind og et mindre på 578. Et stigende tal er her gennem forholdsvis billige penge blevet hjulpet i deres næring. Og af det voksende overskud har et stort antal fået et større eller mindre beløb tildelt som gave, enten som præmie for troskab og flid eller som hjælp i sygdom og trang. Ikke mindst Brede kirke har gennem alle årene nydt meget godt af kassens velvilje.

Jeg skal nu give en oversigt herover efter den ved generalforsamlingerne førte protokol, de ordinære årlige i februar ved fuldmånetid, siden 1923 efter majdag, enkelte ekstraordinære året rundt efter indkaldelse.

1. 1883 begyndte man med at give præmier på 25 mark til tjenestefolk for tro tjeneste gennem mindst 5 år i samme plads.

2. Fra 1885 afsættes et årligt beløb på mindst 100 mark til syge og trængende. Også sygeplejesagen nød godt af sparekassemændenes velvilje. 1897 yder man et tilskud på 100 mark til sygeplejerske Kjestine Enemark fra Hybjerg, for at hun i givet tilfælde også skal kunne tilkaldes til Brede sogn. Fra århundredskiftet støtter man sognets danske sygeplejeforening med et årligt beløb, først 10, siden 20 mark. Derimod afslås foreløbig ansøgningen fra den tyske „Frauenverein“. Først fra 1909 får den også sin part, 100 mark, til hjælp ved tuberkuløse børns ferieophold på Sild. — For at få en læge til at bosætte sig i Bredebro, afsatte man allerede 1888 — efter J. P. Petersens forslag — et årligt beløb på 500 mark, men uden resultat. Man nøjedes da med at give Løgumkloster-lægen et årligt tilskud på 100 mark, for at holde en ugentlig konsultation i Bredebro.

3. Med det stigende kohold har det knebet med at få gode og villige malere. Også her søgte man at råde bod med en mindre præmie fra 1895, dog ikke ret mange år.

4. I det hele taget lå ungdommens rette opdragelse til gudsfrygt og nøjsomhed disse sognefædre stærkt på sinde. De søgte derfor med de små mid-

ler, der stod til deres rådighed fra kassens overskud, at støtte alle gode bestræbelser i den retning. Således fik ubemidlede konfirmander fra 1890 hver en sparekassebog med 10 mark indsat. Men resultatet svarede ikke til forventningerne. Der kom som regel ikke flere sparepenge til, fordi der sagtens var hårdt brug for dem til andet formål. Man gik da fra 1894 over til at give dem hver en salmebog, „da det“, som formanden smukt skriver i protokollen, „vel nærmest tør antages, at de Fleste af dem gaar ud fra Hjemmet i Verden til Livets Alvor, Kamp og Møie uden en Salmebog, som dog stedse maatte være dem et kjært og dyrebart Minde, og vil tale til dem, saasnt den tages frem.“

5. Samme tanke lå bag ved støtten til husflidsarbejdet i sognet fra 1895. Protokollen siger herom, at man gennem præmier vil søge „at ophjælpe Huusfliden, særlig ved at opmuntre Ungdommen til at anvende Fritiden til flittig Arbeidsøvelse, som kan komme dem til Gode i Fremtiden, og nu bevare dem fra mange Fristelser og Udskeielser, samt derved undgaae de sørgelige Følger, hvoraf Nytiden desværre har saa mange Exempler at opvise. Men ogsaa tillige at give ubemidlede Arbeidsfolk Leilighed til Fortjeneste i den arbejdsløse Vintertid, og i de lange Vinteraftener, for derved at yde Understøttelse på den skønneste og bedste Maade, thi det er en Selvfølge, at Frugten, som nydes af Fortjeneste for egne Hænders Gjerning er langt bedre og behagelig end den fra Understøttelse, og desuden styrker Arbeidet i Almindelighed baade Sjælens og Legemets Sundhed og Kraft.“ Der skulle da afholdes en „Udstilling og Bortlodning i Bredebro i Juni Maaned af Huusflidsarbejde fra Brede Sogn, af hvilke de bedste og nyttigste Gjenstande — ikke Luxus — skulde tilkjendes Præmier.“ Forslaget finder almindeligt bifald og skal føres ud i livet, „for at der kunde komme noget Godt ud deraf, og vorde ret velsignelsesrigt baade for det Materielle og Økonomiske samt Moralske i Brede Sogn.“ I disse ord får vi et smukt udtryk for datidens patriarkalske samfundssyn.

6. På samme linje ligger det årlige tilskud fra 1893 på ca. 50 mark til afholdssagen i sognet (Goodtemplar Logen i Brede). At ondets dybere rod lå i mangelen af en forsvarlig menneskelig levestandard, som man selv havde råd til det, har dog næppe mange tænkt dybere over.

7. Efter Todsens forslag meldte man sig 1895, da kassen jo holdt sit første jubilæum og havde nået sin tilstræbte reservefond på 30.000 mark og altså var vel funderet og oplagt til nye fremstød, ind i den tyske „Hedekulturforening“, for derved årligt at få part i et vist antal gratis planter til støtte af plantningssagen i sognet. De forskellige byer i sognet fik så disse planter overladt efter tur. Vore ældre plantager på Brede hede og i Kummerlev er vel det lidt magre resultat af denne indsats, medens de i de andre byer synes at være mislykkedes.

8. 1910 tog man efter den danske „Vælgerforening“s opfordring en aktie

i „Nordslesvigs Kreditforening“, altså i et nationalt dansk foretagende. Danskheden var på fremmarch i grænselandet.

9. Efter 1920 kommer dyrskuepræmier og andre ting til. Nu er den sociale forsyng ikke mere overladt til det private initiativ. Man kan da med god samvittighed støtte sin egen stand, f. eks. siden hen mund- og klovesyge ramte landmænd, landeværnet m. m.

10. Sidst, men ikke mindst, skal spare- og lånekassens velvilje overfor sognets kirke nævnes. Allerede 1884 skænkede man til kirkens belysning ved aftentjenester de tre store messinglysekroner til 530 mark stykket og en mindre i tårnrummet til 70 mark. Formanden siger i sin jubilæumsberetning 1895 kønt herom, at de er skænkede „til Minde om Foreningens Ærbødighed for det til Andagt hellige Sted med det Ønske, at samme til fjerne Tider og senere Slægter måtte yde Belysning i mange hellige Aftentimer for ret mange Tilhørere, til Opbyggelse og Styrke for den sande og levende Tro.“ Ved kirkens indvendige restaurering 1897 betalte kassen — efter overslag fra J. P. Petersen — kirkens første varmeinstallation til 3000 mark og desuden dens maling til 1000. J. P. Petersen, som vi i disse år ofte møder som forslagsstilleren, garanterer for beløbets tilstrækkelighed. I modsat fald tilbyder han generøst selv at betale resten. Sognepræst Schrøders „oprigtigt dybe Tak“ på kirkeforstanderskabets vegne slutter med de præstelige ord: „Gud krone Foreningens ædelmodige Gave ved at lade den geraade til sit Riges Fremme i Menigheden.“ Allerede 1913 gik anlæggets kedel dog i stykker, sandsynligvis på grund af manglende påpasselighed fra fyrmesterens side. Giveren overtog da også leveringen af den nye kedel til 900 mark, fordelt på tre år. — Også træerne på kirkegården fra 90-erne er som planter sparekassens gave. — Derimod afslog man 1912 den nye sognepræst Nissens ansøgning om et bidrag til et tårnur og degnens om et nyt orgel til en 3—4000 mark. — Så kom verdenskrigen med dens dybe sorg til mange hjem i sognet og nye nationale håb til alle. Som en vemodig afslutning på udlændighedstiden gav sparekassen da 1919 2.000 mark til rejsningen af et mindesmærke for sognets op imod 60 faldne på kirkegården. — Senere hen, da kassen atter var konsolideret på den nye kronebasis, har kirken modtaget årlige beløb til arbejder på kirkegården.

Også et par mere offentlige foretagender har sparekassen givet sig i kast med. De lå snarere på den tyske linje og blev iværksatte af den foretagsomme entreprenør J. P. Petersen, der havde oparbejdet en stor tømmer- og maskinhandel på stedet og drev på at gøre Bredebro til et handelscentrum på vestkysten. Da staten i 80-erne anlagde vestbanen fra Husum til den danske grænse, satte J. P. „Becker“ al sin energi ind på at få den til at gå over Bredebro i stedet for — som planlagt — over markedsflækken Løgumkloster. Han rejste først til jernbanedirektionen i Altona og tilbød på spare-

og lånekassens vegne 8.000 mark til lodsejerne for den eksproprierede jord til jernbaneanlægget gennem både Visby og Brede sogne. Visby var nemlig ikke interesseret af forskellige grunde, og Løgumkloster mente at være selvskrevet som vesteregns ældgamle markedsby. Det blev en hård kamp for Bredebro-manden, men han førte den sejrrigt igennem. Han fik et jernbaneudvalg til at komme til Bredebro til et møde med de interesserede på den gamle kro. Medens man forhandlede indendørs, fortælles der, lod tømmerhandleren „Tordenskjolds vogne“ med trælast passere forbi udenfor med passende mellemrum. Her i Bredeå-dalens hovedby var altså handelen og her var marskenegens fedestude til storbyen ved Elben. Men Løgumkloster syntes stadig at have de bedste kort på hånden. Jens Petersen undså sig da ikke ved at rejse direkte til Berlin for at forelægge de kompetente instanser dér sin plan. Som et sidste argument for Bredebro skal han, medens han tog sig i sit lange fuldskæg, have dristet sig til at påstå, at „in Bredebro wohnt die Intelligenz“, hvad Berlin naturligvis ikke sådan på stående fod kunne vide noget om. Men at de havde en energisk og intelligent mand foran sig, måtte de vel indrømme. Med sparekassens tilbud i ryggen fik Jens Peter sin vilje, som vist for det meste i sit begivenhedsrige liv. Banen tog den lige linje over Bredebro, medens der herfra anlagdes en stikbane til Løgumkloster. Og banen skabte fra 1888 en hurtigt voksende stationsby og har sikkert også givet sparekassen bonus for dens tilskudte penge og Jens Petersen for hans energi. Der fortælles, at han nogen tid efter i Løgumkloster kun undgik at få en omgang klø ved at retirere gennem mølledammen.

Et andet Jens Peter projekt vakte vist knap så megen tilfredshed. Han foreslog 1889, at sparekassen skulle påtage sig at bygge et nyt hus til amtsforstanderen, så denne kunne få sin bopæl i Bredebro i forbindelse med den nye kredsordnings ikrafttræden i dette år. Han tilbød at opføre et passende residenshus for 10.000 mark i jernbanegade, senere forhøjet til 11.000, da den syd fra kommende tyske amtsforstander gjorde videregående krav gældende til husets indretning. Kassen gik med til forslaget, som jo måtte betyde en hævnning af byens anseelse. Men den lavt satte leje af det herskabelige hus var ikke i stand til at dække vedligeholdelsesomkostningerne, så man hvert år måtte skyde penge til. Og 1908, da en ikke vellidt hjemlig gårdmand var blevet udnævnt til amtsforstander på stedet, besluttede man at sælge huset. Man ønskede ikke at være vært for en prøjsisk embedsmand, der optrådte mod befolkningens danske interesser.

Det nationale moment har ellers oprindeligt ikke været fremtrædende i sparekassens forhold. Men i flugt med den tiltagende skærpelse af den nationale modsætning i grænselandet, især efter den unge kejser Wilhelms tronbestigelse 1888, har man fra dansk side i sparekassen været ihærdig på vagt. Som nævnt havde de første ledere øvrighedens tillid, medens ellers

ca. 6/7 af garantterne var bevidst danskindstillede. Når der da ved dødsfald blev pladser ledige, sørgede man omhyggeligt for, at der ikke kom tyskindstillede ind i stedet, selvom sådanne ansøgte om optagelse som garant, således f. eks. et par tyske kommuneforstandere. Da de samme 1901 ved kassererpladsens ledighed også ansøgte om denne post, gled de ud på forhånd. Nu ønskedes kun danske mænd ind. Der fortælles fra en generalforsamling i 90-erne hos Anton Hansen, at den tyskindstillede revisor Johann Todsen stod op og takkede garantterne, som efter hans mening var „et geworbent selskab“, hvilket vel skal udlægges som en udsøgt forsamling. Straks efter sprang den danskindstillede Anders Michael Mikkelsen op og protesterede mod det brugte udtryk. De var ikke et geworbent, altså tysk selskab, men derimod „Holmens faste Stok“, altså en dansk skanse i nationalitetskampen. Og så var spillet gående. Gemytterne kom i kog. Man talte i munden på hinanden og var nær ved at komme i håndgemæng. Og på hjemvejen skal den umusikalske Bende Bennedsen have sunget den ene danske sang efter den anden. Ved den første generalforsamling under besættelsen 1940, hvor man ikke vidste, hvad fremtiden ville bringe, og det måske kunne være den sidste generalforsamling under danske forhold, giver den daværende formand Claus Clausen, Harres, udtryk for kassens bevidst nationale indstilling med ønsket om, „at vort gamle Fædreland Danmark maatte gaa ud af denne Mørketid som et frit og selvstændigt Land“. —

Formændenes og regnskabsførernes navne gennem årene har krav på en kort omtale. Andreas Beyer bestred dygtigt sin formandspost fra kassens oprettelse til nytår 1906, da han på sine ældre dage flyttede til Tønder. Han førte protokollen på dansk, skønt han vist gerne med den 1886 påbudte navneforandring til „Spar- und Leihkasse“ var skiftet over til det tyske sprog, men åbenbart er blevet bremsset heri. Derimod tillod han sig at indføre en kopi af den af myndighederne forlangte årlige oversigt på tysk over kassens virksomhed på samme sprog i protokollen, hvilket vel kunne have sin dokumentariske betydning. Man var vist ikke ked af, at den tyske formand rejste fra sognet og benyttede nu lejligheden til at få en dansk i stedet. Det blev fra 1906 til sin død 1919 Fedder Matthiesen fra Sdr. Vølum, der samtidig byggede hus og flyttede på aftægt i Bredebro. Han var sted- og brodersøn af igangsætter 1875. En sirlig håndskrift og ædel tankegang præger hans indførelser i protokollen. Den nye protokol 1911 indleder han på første side med et kort tilbageblik over kassens fortid, taler om stifternes „ædle og gode Tanke . . . til Nytte og Velsignelse for Brede Sogn“, hvor man samtidig ville „vække Ungdommen til Sparsommelighed“ og bruge en del af overskuddet „i velgjørende og gavnligt Øiemed“. Der er god grund til at „minde dem, som skjænkede os Sparekassen, med en kjærlig og oprigtig Tak.“ Man har haft en „dygtig Bestyrelse“, der har sikret kassen en „sund og sikker Fremgang.“ I den vanskelige overgangstid 1919

og følgende år trådte Chresten Bossen Petersen, Abterp, til som formand, også en søn af een af stifterne. Han var til sin død 1927 med til at omstille og konsolidere kassen på den nye kronebasis, hvilket krævede både forsigtighed og omtanke. Derefter fulgte sognefoged Chr. Clausen, Svanstrup, til sin død 1938 og siden Claus Clausen, Harres, begge sønnesønner af stiftere.

Regnskabsførerne er følgende: Anton Hansen 1875—1902 (en ældre halvbroder til J. P. Petersen), Andreas Hansen, Svanstrup, siden Bredebro, 1902—29, stiftersøn, dannebrogsmænd, Asmus Lorentzen fra 1929, under hvem kassen har oplevet en rivende udvikling (1955: 3¹/₂ mill. indskud, 39³/₄ mill. omsætning).

Administratorer: M. A. Clausen, Abterp (1875—97), Bende N. Bennedsen (1875—1908), Cl. M. Clausen, Sdr. Vollum (1875—85), Lor. P. Holt (1886—99), Niels E. Petersen (1897—1901), Fedder Matthiesen (1899—1905), Chresten B. Petersen (1902—19), P. L. Clausen (1906—47), Anders M. Mikkelsen (1906—08), Andreas Svendsen (1909—35), Henrik S. Clausen (1935—54).

Da instituttet jo efter sine vedtægter ikke giver sine garantier nogen dividende, er det naturligt, at man ved given lejlighed holder en fest for disse på kassens regning. Der er således blevet holdt jubilæer 1895, 1900, 1925 og 1950, oprindeligt i al beskedenhed. Deltagerne måtte dengang selv betale for deres dame. Disse fester har da også givet en rimelig lejlighed til at opfriske minder fra fortiden og udtale gode ønsker for kassens fremtidige trivsel.

1912 vedtog man at erhverve eget hus. Først 1918 kom planen til udførelse. 1936 foretoges en betydelig ombygning af huset, som nu ejer tidsvarende lokaler.

I dag behersker Brede sogns spare- og lånekasse sognets økonomiske liv.

Slægten Struck

Åbenråslægt, hvoraf en af sønnerne blev Tønder bys
store velgører

Af Ed. Jubler.

I begyndelsen af det 17. århundrede levede i Åbenrå flere fremtrædende personer af navnet Struck. Hvorledes de var beslægtede indbyrdes er ikke helt nemt at få rede på, da kirkebøgerne først begynder 1631, men heldigvis kommer byprotokollen os til hjælp. — 1626 aflagde Claus Struck i en retssag tolvmandsød, hans mededsmænd var: Anders Struck, Hans Struck og

Hans Struck jun., alle 3 i Åbenrå, endvidere Matthias Werkmeister, Thomas Hansen, Daniel Clausen, Peter Engelsen og Peter Lorentzen i Tønder, og endelig Andres Struck i Flensborg, Jørgen Matthiessen i Bov og Michel Jensen i Timmersiek (Hanved sogn). — Af disse mededsmænd var Anders og Hans Struck sen. brødre til Claus Struck, Hans Struck jun. var vistnok hans søn. Mededsmændene fra Tønder var vistnok slægtninge til hans hustru. Der siges i byprotokollen, at den ærbare og velvise købmand og rådmand hr. Thomas Hansen i Tønder var gift med en søster til Claus Strucks hustru. De 3 sidste mededsmænd var vel udenbys slægtninge af Claus Struck, den ene, en Struck, var fra Flensborg, de andre to fra nærmeste omegn af Flensborg, så det er vel nok der slægtens hjemstavn må søges. Struck-slægten var i al fald ikke hjemmehørende i Åbenrå. Der siges i byprotokollen, at Jørgen Husfoged i sept. 1610 solgte sit hus til amtsskriver Peter Moritzen, til trods for at brødrene Anders og Claus Struck havde budt mer for huset, men husfogeden ville hellere sælge det til amtsskriveren end til de fremmede.

1. *Claus Struck* var købmand, han boede i 1. kvarter, huset lå mellem amtsskriver Peter Moritzens og rådmand Jørgen Preens ejendom, 1627 købte han også Hans Knudsen Slibsgaards ejendom, der lå i 4. kvarter, det 4. hus norden for rådhuset. Claus Struck var en velhavende mand, ja så velhavende, at nogle mente, det ikke kunne gå til på naturlig måde. 1626 stod nogle sladderhanke (deriblandt Peter Decker) anklaget for „mummesnak“, de havde beskyldt Claus Struck og hustru for trolddom, men Claus Struck svor med 12 mandsed Peter Deckers ord tilbage i hans hals. — 1628, da byen var besat af fjendtlige tropper, led Claus Struck et betydeligt tab, det opgives til 495 rigsdaler. På samme tid må han være død, thi 1629 blev enken Margrethe gift med Carsten Detlefs. Den 18. 10. 1629 blev der i nærværelse af borgmester Jens Hansen og byfoged Iver Snider og andre gode mænd sluttet kontrakt mellem sal. Claus Strucks børn og deres stedfader. Børnene skulle som arv efter faderen have 4000 mk., sønnen 2000 og hver af døtrene 1000, desuden skulle døtrene, af hvilke den ældste snart blev myndig, når de giftede sig, have en kiste, en god seng, en bryllupsklædning og 100 mk. til bryllupsfesten. Som formynder blev farbroderen Anders Struck indsat. Den for hin tid usædvanlig store medgift viser, at der ved Claus Strucks død endnu var velstand i hjemmet. (Til sammenligning skal blot nævnes, at hele byggesummen for capellanhuset 1608 beløb sig til 59 m. 6 s. og 2 orth.) — Men krigens følger gjorde sig snart gældende, Claus Struck havde haft store summer udestående, og ingen kunne efter byens plyndring betale. Carsten Detlefs havde også uheld med sig, 1634 opstod der ild i naboen, amtsskriver Peter Moritzens stald, den bredte sig til Carsten Detlefs ejendom, piselen og kammeret helt ind til forhuset blev lagt i aske. Carsten Detlefs måtte låne 1000 mk. af sin svoger rådmand Thomas Hansen i Tønder. Da børnene af Claus Struck så, at det gik galt,

bad de om at få en anden formynder, da deres farbror Anders Struck bare lod stå til. I flere år havde han ikke aflagt regnskab. De ønskede at få deres mors søstermand Thomas Hansen som formynder. — Allerede 1630 havde Carsten Detlefs været nødt til at sælge det hus, Claus Struck i sin tid havde købt af rådmand Hans Knudsen Slibsgaard. 1638 gik Carsten Detlefs fallit. Den ældste af Claus Strucks døtre havde da af sin medgift på 1000 mk. kun fået de 700 udbetalt. Men Carsten Detlefs havde gennem sin kone gode forbindelser med Gottorp. 1639 blev han efter fyrstelig nådes befaling af amtmand Danckwardt indsat som byfoged i Åbenrå, senere omtales han også som tolder og delefoged; han hørte stadig til byens honoratiores og boede stadig i det hus, hvor den rige Claus Struck havde boet. — Carsten Detlefs blev begravet 6. 5. 1665, 66 år gl., hans hustru Margrethe Strucks var allerede bleven begravet 23. 3. 1659, 76 år gl., han må altså have været 16 år yngre end sin kone; men hun var jo en meget velhavende enke, da han giftede sig med hende.

Claus Strucks børn: Sønnen må enten være død, før kirkebøgerne begynder (1631), eller han har efter faderens død fået sin arv udbetalt og forladt byen, i Åbenrå møder vi ham ikke mere. — Den ældste datter, Margrethe, blev gift med den fornemme borger og handelsmand i Tønder Johan Finke, han stammede fra Minden; efter konens død lader det til, at han flyttede til Flensborg. I Åbenrå kirkebog omtales han 1655 som borger tho Flensborg. Måske har han giftet sig igen. Hans børn med Margrethe synes at have haft deres hjem hos mormoderen Margrethe Strucks i Åbenrå. Der var mindst 5 børn: En søn Johann Fincke blev 31. 7. 1664 forlovet og 9. s. e. trin. 1665 gift med Magdalena Petersdatter i Tårning. Han blev altså gårdejer i Tyrstrup sogn. — En datter Margrethe Fincke døde 3. 4. 1659 23 år gl. i mormoderens hjem i Åbenrå. — En datter Maria Fincke († 21. 3. 1690) blev 24. 1. 1665 i Åbenrå viet til rådmand Peter Ravit (* 2. 9. 1632 i Åbenrå, † 8. 12. 1698). — En datter Mette Fincke († 8. 1. 1722) blev 27. 11. 1662 i Åbenrå gift med Hans Lützen Becker, der døde 1672, og 2. gang gift 25. s. e. trin. 1673 med Niels Andersen. Og så var der endnu en datter Anna Fincke, hun var så uheldig, at hun med Loue Hansens søn Anders „by“ Kolding fik et uægte barn, som 28. 4. 1655 blev døbt i Åbenrå ved navn Johann; men 1660 stod den ærbare, dydfulde og gudskelige jomfru Anne, den salig agtbare og højfornemme Johan og Margrethe Fincke i Tønder deres kære efterladte datters bryllup på Tønder rådhus med notarius publicus Georg Boysen i Tønder (se Sønderjydske månedsskrift 1947 nr. 7). — Den anden af Claus Strucks døtre er uden tvivl den Mette Strucks, der var gift med Oluf Lose eller Lasse i Åbenrå (også fornavnet står ikke helt fast; i kirkebogen kaldes han altid Oluf, men andre steder Adolf). Oluf Lose døde 16. 3. 1659, 47 år gl., der siges at han var født i Flensborg. Han var vistnok købmand og boede i det 3. hus syd for rådhuset, et hus der

1625 havde tilhørt Anders Struck. Enken giftede sig igen med Christoffer Jørgensen 19. 9. 1661, han var broder til husfoged Jens Jørgensen i Nordborg, i hvis hus han døde, men han blev begravet i Åbenrå 17. 1. 1667. Oluf Loses og Mette Strucks havde følgende børn: 1. Margrethe (* 4. 9. 1642 † 10. 10. 1659). 2. Marin (* 9. 2. 1645, † 12. 11. 1689), gift 4. 10. 1666 med Christoffer Arnkiel på Tolsted (* 1626, † 9. 2. 1694). 3. Gertrud (* 25. 4. 1647, † 24. 8. 1649). 4. Metta (* 15. 7. 1649, † 3. 1. 1710, 60 år og 22 uger gl.) gift 5. 10. 1671 med præsten i Branderup enkemand Søren Lorenzen Rytter (* 1633, † 18. 1. 1712). 5. Hermann Lose (* 21. 9. 1651), han forekommer som fadder ved en barnedåb 1. s. i adv. 1681. 6. Gertrud (* 16. 4. 1654). 7. Elsbe (* 27. 1. 1658) gift i Vilstrup 28. 10. 1638 med ejeren af gården Bodskov Cornet Hindrich Stenbock. — I sit andet ægteskab med Christoffer Jørgensen havde Mette Struck en datter Ellin Marin (* 11. 12. 1664). Mette døde hos datteren på Toldsted, og står indført i Hjordkær kirkebog som Mette Lassis død i dec. 1692, begr. 11. 1. 1693.

2. *Anders Struck* var ligesom broderen Claus købmand. Han boede i 4. kvarter (det 3. hus norden for rådhuset). Han må i sine velmagtsdage have haft en stor omsætning, thi af storkøbmanden Erik von Sprechelsen i Hamborg havde han alene fået leveret for 1000 mk. engelsk klæde. Men også han blev ved krigen ruineret, han gik fallit. Han fik dog lov til at beholde det hus, han boede i. Anders Struck døde 1644 og blev begravet d. 19. nov., hans hustru Bodel blev begravet 18. 8. 1640 (50 år gl.).

Anders Strucks børn: Anders Struck efterlod mindst 3 døtre: 1. Marin († 2. 4. 1671), gift med købmand Peter Petersen Tumbøl (* 1599, † 31. 10. 1646, 47 år gl.). Til dem overdrog Anders Struck det hus, han havde beholdt ved det store sammenbrud. Peter Tumbøl og Marin Strucks havde følgende børn: Marin († 11. 6. 1659) gift 27. 11. 1651 med Hans Duborg († 3. s. e. ep. 1675), de overtog senere Peter Tumbøls, resp. Anders Strucks hus. — Ellin (* 4. 5. 1634, † 15. 3. 1638), Dorothea (* 8. 5. 1636), Anne (* 20. 3. 1639), Botel (* 8. 12. 1641), Abigail (* 22. 12. 1644). — 2. Margarethe (* 4. 1. 1660), gift 19. 1. 1645 med enkemand Ebbe Petersen Drejer († 9. 12. 1659), de havde 6 børn: Anders, Ebbe, Magdalene, Jørgen, Jacob og Lorenz, men hele familien, forældre og børn, døde i løbet af 2 måneder „an den Sprinkeln“. — 3. efterlod Anders Struck en datter Elsabe, hvis skæbne er ubekendt.

3. *Hans Struck sen.* († 5. 8. 1650). Han kaldes ved sin død de Olde og betegnes som Marin Tumbøls farbror. Han har enten været ugift eller enkemand uden børn og har vel levet i huset hos sin broderdatter.

4. Foruden de ovenfor nævnte tre brødre levede på samme tid i Åbenrå en *Peter Struck* (* 1582, † 16. 6. 1669, æt. 87). Hans hustru hed Gesche (* 1589, † 24. 6. 1648, æt. 59). Det ejendommelige er, at han også kaldes Sandberg. Ved sin død står han indført som Peter Struck eller Sandberg,

og konen står indført som Gesa Struck, Peter Sandbergs hustru. Det er tænkeligt, at Gesche var født Struck eller at hun var enke efter en Struck, og at navnet Struck så er blevet overført på manden; men det er dog mere sandsynligt, at han virkelig hed Struck, og at han blot af en eller anden grund også blev kaldt Sandberg. Et bevis for, at hans rigtige navn var Struck, ser jeg deri, at der i kirkebogen 29. 3. 1648 står indført Peter Strucks søster Dorthe begravet. Dorthe Struck, altså ikke Sandberg, forekommer flere gange som fadder. — At Peter Struck var nær beslægtet med de ovennævnte personer af navnet Struck er hævet over enhver tvivl, de forekommer stadig som faddere hos hinanden, og da Anders Struck af Lucas By-skriver blev truet med gældsfangsel, var det Peter Sandberg og Anders Strucks svigersøn Peter Tumbøl, der lagde sig imellem. — Ganske vist er det påfaldende, at Peter Struck ikke forekommer iblandt Claus Strucks mededsmænd, men det kan have sin årsag i, at forholdet mellem de to slægtninge til tider var lidt spændt. 1619 fortæller byprotokollen om „Irrungen“, der var dem imellem. Så vidt man kan se, drejede det sig om nogle dokumenter, som Peter Struck efter Claus Strucks hustrus mening sad inde med, og som hun gjorde krav på. Da årgang 1620 i byprotokollen mangler, får vi desværre ikke at vide, hvorledes sagen endte. 1619 købte Peter Struck af Karsten Børnsen, borger i Assens, hus — Lorenz Børnsen i Åbenrå var mellemmand ved handelen. Huset lå i 2. kvarter. — Ved byens plyndring 1629 opgav han sine tab til 85 rd. Det lader til, at han nåede langt heldigere igennem tidernes vanskeligheder end de andre Strucks'er; vi hører ikke noget om fallit og den slags. Tværtimod fortælles der i byprotokollen, at Peter Struck før krigen havde lånt 100 mk. af pastor Iver Hansen i Ensted; han havde naturligvis givet præsten et gældsbevis, men hr. Iver havde da fjenden nærmede sig sendt gældsbeviset med alle sine andre værdisager til Ærø, og der var de gået tabt. Han havde altså ingen beviser for sin fordring, men 19. 3. 1634 erklærer hr. Iver i retten, at den ærbare Peter Sandberg, borger i Åbenrå, ikke blot har betalt ham kapitalen, men også påløbende renter tilbage, og at gældsbeviset, hvis det nogensinde skulle dukke op igen, er kraftløs. — Byprotokollen giver et langt mere tiltalende billede af Peter Struck end af Claus Struck, der stadig førte processer og flere gange stod tiltalt for fornærmelser, blandt andre af borgmester Jens Kramer. — Provst Hübschmann nævner i kirkebogen, at ligtalen over Peter Struck eller Sandberg blev holdt af pastor Corvinus, teksten var den 90. Davids salme.

Peter Strucks børn: Peter Struck og Gesche havde mindst 4 døtre og 1 søn. 1. *Tirkel Struck* († 25. 4. 1670), gift c. 1639 med købmand og deputeret i Åbenrå Jacob Friedrichsen Børnsen (* 29. 1. 1611, † 29. 1. 1660), gift 2. gang med Hans Laursen. Hun var stammoder til den gennem 200 år i Åbenrå blomstrende Børnsen-slægt. Af 1. ægteskab kendes 7 sønner og 1 datter: a. Marin Børnsen (* 13. 9. 1640, † 5. 7. 1662, æt. 22), gift 5. 6. 1660

med enkemand Hans Duborg († 3. s. e. ep. 1675). b. Peter B. (* 31. 8. 1642). c. Friedrich B. (* 10. 11. 1645). d. Hans B. (* 25. 3. 1647). e. Gesa B. (* 16. 2. 1649, † 8. 5. 1649). f. Jacob B., rådmænd i Åbenrå (* 28. 4. 1650, † 6. 5. 1705), gift 12. s. e. trin. 1681 med Christina, datter af præsten Hans Iversen i Ensted (* 7. 3. 1654). g. Harmen B. (* 21. 11. 1652, † 15. 11. 1669, 17 år gl.). h. Hartin B. (* 29. 4. 1655). i. Lorenz B., rådmænd i Åbenrå (* 29. 4. 1657), gift 13. 11. 1690 med Cathrine Marie, datter af rådmænd Jørgen Leck (* 2. 5. 1669, † 4. 4. 1704), gift 2. gang 5. 11. 1705 med Marin, datter af byskriver Claus Thomsen (* 8. s. e. trin. 1678).

2. *Magdalena Struck*, gift 19. 11. 1646 med Peter Jessen Becker († 9. 10. 1659). Deres børn: a. Jens Petersen Becker (* 9. 9. 1647, † 18. 12. 1711), gift 12. s. e. trin. 1674 med Marin Jesdatter. b. Gesa Becker (* 20. 5. 1649), gift 1672 med Friedrich Jansen (Johannsen) Frees, hollænder i Åbenrå. c. Peter Petersen Becker (* 27. 4. 1651). d. Lorenz Petersen Becker (* 26. 11. 1654).

3. *Kirstine Struck*, gift 13. 11. 1649 med Dirick Petersen Schytte, skovfoged i Hostrupskov. En datter Marin født i Åbenrå 14. 8. 1650.

4. *Maria Struck* (* 1629, † 3. 8. 1668), gift 6. 11. 1654 med købmand og deputeret i Åbenrå Friedrich Jansen, født i Risummoor, død torsdag i pinseugen 1676. Foruden en række dødfødte børn og en søn Peter Jansen, der var åndssvag (* 23. 1. 1659, † s. e. nytår 1712), havde de sønnen Johann Friedrich(sen) Jansen, købmand i Åbenrå (* 24. 2. 1656, † 19. 2. 1689), gift 16. s. e. trin. 1684 med Margrethe, datter af købmand og rådmænd i Åbenrå Hans Hansen Becker; hun var født 3. 9. 1660 og døde 11. 4. 1731, gift 2. gang 7. 6. 1692 med købmand og rådmænd Peter Tielsen (* 27. 12. 1664, † 14. 3. 1706). Deres eneste datter Maria Jansen (* i Åbenrå 12. 10. 1686, † i Flensborg 28. 4. 1767), gift i Åbenrå 2. 8. 1708 med Hans Iversen Løjt, købmand og borgmester i Flensborg (* 26. 8. 1678 i Løjt diaconat, † 28. 12. 1764 i Flensborg). Se Sønderjydske månedsskrift 1936, april nr., s. 198.

En Lohne Struck, vistnok identisk med nr. 2 (Magdalene), altså enke efter Peter Jessen Becker, blev 28. 2. 1661 gift med Hans Clausen Becker.

5. *Peter Struck*, købmand i Åbenrå (* 1623, † 5. 4. 1659, æt. 36). Provst Hübschmann tilføjer i kirkebogen: god, kristlig, beskeden mand. — Han blev gift 9. 11. 1654 med Marin, datter af Jacob Jessen og Kirstin; hun havde først været gift 10. 7. 1644 med borgmester Jens Hansen († 29. 4. 1649), gift 2. gang 25. 5. 1650 med Marquard Bøisen († 9. 8. 1653), gift 4. gang 4. 10. 1660 med præsten i Hellevad Conrad Thordsen († 23. 10. 1662), gift 5. gang c. 1663 med Johann Høier, præst i Hellevad (se Sdrj. månedsskrift 1945, nov.-hæfte, s. 186 f.). Peter Struck og Marin havde 2 børn: a. Kirstin (* 18. 5. 1657, † 9. 5. 1658). b. Peter Struck, kniplingskræmmer og rådmænd i Tønder (* i Åbenrå 25. 4. 1659 (hans faddere var provstinde Hübschmann, byfoged Carsten Detlefs, der var gift med Claus

Strucks enke, og Jørgen Asmussen Snit), † i Tønder, begravet 30. 11. 1713), gift 1. gang i Tønder 17. 4. 1683 med Anna Christine, der blev begravet 8. 12. 1686 (hun testamenterede 300 mk. til kirken), gift 2. gang 1691 med Beata Maria (begr. 4. 8. 1714). — I sit andet ægteskab havde Peter Struck en datter Anna Christina (* 4. 2. 1694 i Tønder, † c. 1718 i Sverige), gift 29. 7. 1710 med kammerherre på Gottorp Johann Adolph Roepstorff (* 1674 i Slesvig, † 19. 3. 1735 i Kiel). — Peter Struck og hustru skænkede 91 demat jord, hvoraf forpagtningsafgiften skulle komme forældrelose børn tilgode, i første linie fra Tønder by, men også Åbenrå, hvor han var født, og Hellevad, hvor han var vokset op, nævnes i testamentet, desuden nogle landsogne i omegnen af Tønder, til hvilke hans to hustruer måske havde tilknytning.

Fra slægten Struck nedstammer på spindesiden mange gamle åbenrå-familier, men på mandssiden blev det sidste skud Tønders store velgører.

Nicolai Dal fra Anslet

Den første danske hedningemissionær

Af sognepræst C. M. Petersen.

Tit var det sådan, når åndelige og kulturelle strømninger nåede til vort danske folk, at Sønderjylland først fik lov til at formidle disse værdier og give dem videre i dansk form. Sådan kom kristendommen først til det danske folk på disse egne ved Ansgar; reformationens evangeliske vækkelse gav også først genklang i denne del af Danmark, i Husum og Haderslev. Den pietistiske vækkelse trængte navnlig gennem de slesvigske præstesønner Enevold Ewald og brødrene Brorson ind i den danske menighed og bragte rige og blivende værdier til vort folk (H. A. Brorsons salmer). Og på en tid, hvor forståelsen for ydre mission vågnede i den danske kirke, blev sønderjyden Nicolai Dal den første danske hedningemissionær, godt nok ad omveje.

I Danmark og Indien har man fornys ved festgudstjenester fejret mindet om den lutherske missions begyndelse ud fra Danmark for 250 år siden. Kong Frederik IV var blevet vakt til at føle ansvaret for sine indfødte undersåtter i kolonierne, Trankebar, Guldkysten, og de vestindiske øer, og han anmodede sine hofpræster om at finde mænd, der var villige til at rejse ud som missionærer. Sjællands biskop kunne imidlertid ikke anvise missionæremænd, og man henvendte sig da til tyske kirkemænd og fandt herved frem til to unge tyske teologer Bartholomæus Ziegenbalg og Heinrich Plüt-

schau, der var villige til at følge kaldet. De rejste så ud til Trankebar 1705 efter at være blevet ordineret i København af biskop Bornemann.

Sjællands biskop kunne ikke finde nogen dansk teolog, der var villig til at bringe evangeliet til kongens hedenske undersætter, nej, men alt imens beredte kirkens herre en ung danske til denne tjeneste, og da 1719 tre nye missionærer landede på Indiens østkyst, var den ene af dem ovennævnte dansker Nicolai Dal, som skulle komme til at yde en god og velsignet tjeneste derude.

Nicolai Dal blev født i Anslet, i den del af landsbyen, der hører til Allersogn, i Haderslev amt, i april 1690 som søn af indsidder Niels Dal og hustru Margrethe. Slægten findes endnu vidt udbredt på Haderslev- og Koldingegnen. Nogen vanskelighed volder det at få nøjagtig rede på slægtsforbindelsen i ældste led, da Allers kirkebøger først begynder 1695. Drengen fik sin første skoleundervisning, dels i Anslet, dels i Have. Han har hurtigt vist at have gode evner, for allerede i 1702 blev han af nogle beboere i landsbyen Knud antaget til at undervise deres børn, endnu kun tolv år gammel. 1703 i maj bragte hans fader ham til Haderslev latinskole, hvor han de følgende år fik videregående uddannelse, men allerede 1705 døde hans fader, og det har set mørkt ud for hans fremtidsmuligheder. Dog, forskellige velgørere i Haderslev og på egnen trådte til og sørgede for ham med kost og tøj, bøger og penge. Og amtmanden grev Reventlow drog omsorg for, at han allerede i 1710 fik legat til skoleopholdet og senere til universitetsstudium.

Allerede i 1711 var nogle skrifter af den kendte pietist professor August Hermann Francke i Halle faldet i hænderne på den unge mand og havde vakt dybtgående åndelige spørgsmål for ham, så han følte sig tilskyndet til at bede forfatteren om svar. A. H. Francke viste ham blandt andet i svarskrivelsen hen på bønnen. Derved, fortæller Nic. Dal, fik han nøglen til døren ind i Guds nåderige, hvad han sidenhen gjorde brug af til stor berigelse.

Ved forårstide 1712 blev han dimitteret fra Haderslev latinskole ved rektor Conrad Michael Overbeck, og allerede 9. april samme år rejste han fra Haderslev over Halle til Jena, hvor han under daværende prorektor, historikeren professor Burcard Gotthilf Struen blev immatrikuleret ved universitetet dér. Den latiniserede navneform Nicolaus Dal, som man undertiden træffer i beretninger om denne nordslesviger, og som han lejlighedsvis også selv brugte, stammer sikkert fra universitetstiden.

Når rejsen gik til et tysk universitet og ikke, som det ville forekomme os naturligt, til København, var det kun det almindelige for slesvigske studenter dengang. En vigtig årsag dertil var, at studenterne fra hertugdømmerne, desværre også fra det slesvigske, blev anset for fremmede ved Københavns universitet og ikke havde adgang til universitetets stipendier. Kun

fra de egne af hertugdømmet, som hørte til de kongerigske stifter, Ribe og Odense, gik hovedparten af de studerende til København. F. eks. havde i 1743 af 189 slesvigske præster kun 30 studeret i København. Universitetet i Kiel, som jo ellers med tiden trak mange studenter fra Slesvig til sig, og allermost senere, da alle, som ville søge embede i hertugdømmerne, skulle studere mindst to år i Kiel, synes ikke at have haft nogen tiltrækning på den unge Nic. Dal. Og hans valg skulle også få yderligere betydning for hans gudsforhold og fremtidskald. Fra Jena drog det ham snart med uimodståelig magt til Halle, hvor han fik en berigende studietid. Universitetet i Halle, som var blevet oprettet i årene 1691—94 som særlig hjemsted for den pietistiske åndsretning, var dengang langt det vigtigste af de tyske universiteter, og den teologi, der blev doceret dér, fastholdt ikke blot tankerne, men også hjerterne. En af lærerne var førnævnte A. H. Francke, en af pietismens førstemand. Samtidig med Nic. Dal fandt et større antal andre sønderjydske studenter dertil, bl. a. den unge præstesøn fra Højst Enevold Ewald, som blev grebet af denne stærke kristelige vækkelse og bragte den med sig hjem, så det fangede derhjemme og langt omkring i det danske folk.

Også under opholdet ved universitetet i Halle fik den fattige student støtte hjemmefra, bl. a. fra prinsesse Sophia Hedvig af Danmark, der dengang residerede på Koldinghus, og som med interesse havde hørt om hans brevveksling med Francke og nu hans studieophold i Halle. To gange sendte hun ham 50 rigsdaler.

Da var det, i oktober 1717, at kaldet til at drage til Ost-Indien som missionær kom til ham fra dansk-halleske missionsselskab gennem professor Francke. Efter at han i lang tid havde overvejet sagen med sin Gud og også skriftlig havde rådført sig med en ven, Andreas Hammerich, som også havde fået kaldet til missionsgerningen, kom han til en fast beslutning og skrev til missionskollegiets sekretær Wendt i København og til provst Ziegenbalg i Trankebar, at han i løbet af et årstid ville rejse ud. Hammerich, der stammede fra Hertugdømmerne, kom forøvrigt ikke med ud, da missionskollegiet i København ikke ville godkende, at han havde forlovet sig. Man var dér en overgang kommet ind på, at en missionær helst skulle leve i apostolsk fattigdom, ugift, uden fast hjem og lønning, blot give sig hen til evangelieforkyndelsen.

(Fortsættes i næste nr.)

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Støt vore annoncører

HORSENS HAVN

- ◆ *Mange moderne Stykgodskraner.*
- ◆ *7,00 m Vanddybde.*
- ◆ *Havnen kan besejles Dag og Nat.*
- ◆ *Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.*

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

MORSØ STØBEGODS

AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

Tønder Landmandsbank ^{A/s}

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns

Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Brede Sogns Spare- og Laanekasse

Bredebro tlf. 41341

Stiftet den 1. maj 1875

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Undertegnede ønsker at abonnere på
Sønderjydske Månedsskrift

fra .....

(navn) .....

<p>Craasten Bank A/S Kontortid 9—12 & 2—4 Lørdag 9—1 GRAASTEN</p>	<p>Sønderjydsk Tæppefabrik A. R. KJÆRBY A/S HØJER *</p>	<p>Haslev Gymnasium Kostskole for Dreng Eksamensret til Møllemskole-, Real- og Studentereksamen. Alle Oplysninger ved Hen- vendelse til <i>Peter Kæstel</i> Rektor, Haslev</p>
<p>Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia. 3 Måneders Sommerskole. 5 - Vinterskole. Skoleplan sendes. Jørgine Abildgaard.</p>	<p>Aktieselskabet C. I. Christensens Papirhandel E S B J E R G AKTIESELSKABET NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER KØBENHAVN F.</p>	
<p>Sønderjyllands Kreditforening Haderslev</p>	<p>GRAM Brødrene Gram A/S KØLEANLÆG Vojens</p>	
<p>Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn</p>	<p>VALLEKILDE Folkehøjskole Henv. til <i>Jørgen Jessen</i>, Vallekilde</p>	<p>Restaurant Grænsen C. Heiselberg Krusaa</p>

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri . Jernbanegade 8 . Tønder . Telf. 2 15 50

Tryksag!

Porto
12 øre

Sønderjydsk Månedsskrift

Brorsonsvej 37